

NIEUWSBRIEF NOVEMBER 2012

De Stichting Sobibor biedt haar donateurs* een bijzondere uitgave in de reeks *Getuigenissen* aan. In *Er reed een trein naar Sobibor* schrijft oprichter Jules Schelvis voor de eerste maal over zijn gedwongen reis naar Sobibor.

Een fragment. "Er reed een trein naar Sobibor. Deze vertrok op 1 juni 1943 vanuit Westerbork, volgepropt met 3006 Joden in vijftig veewagens. Ik was een van hen. Niemand wist wat ons na een enerverende

tocht van 72 uur te wachten stond. Dit transport was het veertiende in een reeks van negentien uit Nederland die als eindbestemming Sobibor hadden in het oostelijke deel van Polen. In de periode 2 maart tot 20 juli 1943 werden 34.313 Joden uit Nederland gedeporteerd. Van hen hebben slechts achttien de oorlog overleefd. Een ongekend laag aantal. Na de oorlog bleek dat ik de enige overlevende van mijn transport was."

Jules Schelvis schrijft nauwgezet en gevoelig. Wie zijn levensgeschiedenis door het

In deze Nieuwsbrief:

Studiereis

God on Trial

Herinrichting Sobibor

• AANKONDIGING HERDENKINGSREIS APRIL 2013 •

ER REED EEN TREIN NAAR SOBIBOR

Er reed een trein naar Sobibor ↴

lezen van zijn andere boeken een beetje kent, herkent sommige stukjes. Dat geldt met name voor de in vogelvlucht opgenomen voorgeschiedenis. Een bezwaar is dat niet, integendeel. Want deze treinreis stond niet op zichzelf. Pijnlijk duidelijk wordt dat voor wie hem moest maken die rampzalige tocht niet in Westerbork begon, maar op het moment dat men de eigen woning gedwongen moest achterlaten. Het bijzondere van dit verhaal is dat het

van binnenuit, maar toch met zoveel distantie geschreven is. Wie dit relaas begint te lezen, stopt niet voordat hij het uit heeft. Een unieke en belangrijke aanvulling op de bijna oneindige hoeveelheid getuigenisliteratuur over de Jodenvervolgging tijdens de Tweede Wereldoorlog.

***Donateurs vanaf € 25 krijgen automatisch dit boekje thuisgestuurd.**

Belangstelling? U kunt overwegen uw donatie te verhogen om ook in aanmerking te komen voor deze uitgave.

STICHTING SOBIBOR DIGITAAL

De stichting laat steeds meer digitaal van zich horen. Zo zijn we op [Facebook](#) actief en twitteren we. Ook zetten we regelmatig actuele nieuwsberichten op de homepage van onze site www.stichtingsobibor.nl.

Tijdens onze laatste studiereis naar de kampen van Aktion Reinhard werd door deelnemers van de reis dagelijks geblogged op de website van het online geschiedenismagazine [Historiek.net](#). In negen blogs verhalen verschillende deelnemers over hun indrukken en ervaringen.

De blogs werden veel gelezen via Facebook. Op zeker moment kon de Stichting Sobibor aan de honderdste die vriend/in werd van onze stichting een exemplaar van het luisterboek *Ooggetuigen van Sobibor* door Jules Schelvis overhandigen. Ook de tweehonderdste 'liker' op Facebook ontvangt een presentje.

HERINRICHTING SOBIBOR

Zoals u weet zal Sobibor heringericht worden de komende tijd. De vier landen Polen, Nederland, Israel en Slowakije zijn overeengekomen dat er een wedstrijd wordt uitgeschreven.

Vertegenwoordigers van de verschillende landen zullen plaatsnemen in de jury om een winnaar te selecteren. Met de winnaar wordt een plan uitgewerkt om een bezoekerscentrum en het markeren van de asvelden te realiseren. Ook de Gedenkiaan wordt in dit plan opgenomen. Polen doet zijn uiterste best om deze wedstrijd zo spoedig mogelijk uit te schrijven en te publiceren. We zullen u op de hoogte houden van de vorderingen.

www.stichtingsobibor.nl

TERUGBLIK HERDENKINGSREIS APRIL 2012

Twee dagen vol emoties

Steen in de Gedenkiaan ter nagedachtenis aan de familie van Leon Feldhendler, een van de leiders van de opstand in Sobibor

De Herdenkingsreis van 2012 mag weer geslaagd genoemd worden. Zoals alle jaren reisden we in Polen per bus met onze vaste chauffeur, op wie wij niet alleen zeer gesteld zijn omdat hij ons veilig en soepeltjes rijdt naar alle locaties die wij in die paar dagen willen aandoen, maar omdat hij zich in de loop der jaren zeer betrokken bij onze stichting is gaan voelen. Zo bestelde hij uit eigen beweging een lunch in een fantastisch restaurant in het centrum van Warschau, toen hem, voordat wij arriveerden, bleek dat de door ons besproken lokatie plotseling niet beschikbaar was.

De groep, hoe verscheiden ook opgebouwd, vormde vanaf het vertrek een grote eenheid. Eenieder leek zich bewust van het feit dat wij allen een missie gingen vervullen, of we nu nabestaande of belangstellende waren; iedereen was even betrokken en liet zich in eenzelfde soort spanning door ons voeren naar de plaatsen van bezichtiging,

rondleiding en herdenking. Het was voor ons als organisatie geweldig fijn om zoveel eendracht te ervaren. Alles liep daardoor als op rolletjes, zelfs gebeurtenissen waarmee we onverwacht geconfronteerd werden en waardoor een beroep op onze creativiteit en aanpassingsvermogen gedaan werd.

De herdenking op de eerste dag in Sobibor was sober en heel mooi. Het is iedere keer weer ongelooflijk zoveel namen te horen noemen op die plaats bij de zogenaamde Asheuvel, onder dat heel grote stuk bewolkte hemel, waar altijd op het goede moment de zon even doorheen komt. Nergens ter wereld lijkt herdenken meer op zijn plaats dan daar, in die stilte en op deze manier. Joop Waterman zong het Jizkor gevoelvol en prachtig, de emoties werden vrijelijk geuit maar weerhielden niemand te doen waarvoor hij daar gekomen was: gezamenlijk te herdenken. →

Bestuursleden van de Stichting Sobibor vertellen op de 'Rampe', het perron, in Sobibor het verhaal van Jules Schelvis en zijn familie. Foto Monique Mödl

→ Individueel hadden wij allen al heracht bij onze stenen in de Gedenkiaan, die er die eerste dag prachtig bij lag. Maar ook de tweede dag, toen het regende, bleef het sobere, indrukwekkende pad met zoveel stenen tussen de bomenrijen een uitnodi-

gende plaats om te herdenken, met een steentje, een kaarsje en met verhalen. Verhalen aan de jongeren uit Lublin en Wlodawa, die deze tweede dag weer in twee volle bussen met ons meegereisd waren. Zij staken kaarsjes opnieuw aan en legden hier en daar een narcis op of bij een steen, in een ontroerend gebaar van liefdevolle aandacht, dat door de Nederlandse reizigers als zeer troostrijk en hoopvol werd ervaren. De jongeren hadden zich voor onze komst op school projectmatig beziggehouden met de geschiedenis van Poolse Joden uit de omgeving en ons een schitterend handgemaakt boek overhandigd met het resultaat van hun speurtocht naar de geschiedenis van het Joodse jongetje Henio uit Lublin, wiens leven zo gruwelijk tot een vroegtijdig einde werd gebracht. De Nederlandse ambassadeur, Marcel Kurpershoek, die deze tweede dag samen met de jongeren beleefde, liet ons weten hoe

Boven: Lublin. Foto Monique Mödl. Rechts: Henio werd in 1933 geboren in Lublin. Zijn vader nam elk jaar op zijn verjaardag op dezelfde plaats een foto. In 1939 zou Henio naar de basisschool gaan, maar de oorlog brak uit. In 1942 werd Henio in een gaskamer in het naburige nazikamp Majdanek vergast.

waardevol deze al vijf jaar durende en steeds groter wordende samenwerking met de jonge Polen hem was gebleken en hoe hij onder de indruk was van hetgeen hij meegemaakt en gehoord had.

Ook voor ons is deze tweede dag met zijn nadruk op het educatieve karakter van onze samenwerking met de plaatselijke jeugd een van de hoogtepunten geweest, als altijd.

Warm ontvangst ambassadeur

Dat wij deze reis, terug in Warschau, konden afsluiten met een buitengewoon hartelijke ontvangst in de Ambassade door de heer Kurpershoek en zijn vrouw, en dat ons daar ook een ontmoeting met mevrouw Gerdi Verbeet (toen nog voorzitter van de Tweede Kamer) wachtte, zal de herinnering aan deze herdenkingsreis alleen maar dieper in ons geheugen verankeren.

Het uitgangspunt bij de herinrichtingsplannen, die in 2013 tot uitvoering moeten komen, is dat de Gedenkiaan in een of andere vorm

behouden blijft. Dat is voor ons van cruciaal belang.

De werking van de stenen in de Gedenkiaan op allen die daar komen, is inmiddels evident. De noodzaak van het bestaan van deze plek in het bos van Sobibor én van het individueel herdenken in de Gedenkiaan mag wat ons betreft niet ter discussie staan.

Jetje Manheim, voorzitter Stichting Sobibor, Gerdi Verbeet en Marcel Kurpershoek, ambassadeur in Polen. Foto Monique Mödl

Van woensdag 17 t/m zaterdag 20 april 2013 organiseert de Stichting Sobibor voor de zevende keer een herdenkingsreis naar Sobibor.

Deze reis is in de eerste plaats bedoeld voor mensen die een steen lieten plaatsen aan de Gedenkiaan, maar ook voor degenen die daar familieleden of vrienden willen herdenken, en voor mensen die om andere redenen geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van Sobibor.

De kosten voor deelname bedragen €545,- per persoon. Hierin is inbegrepen: de vliegreis (inclusief vliegtax), het busvervoer, de overnachtingen met ontbijt en op woensdag, donderdag en vrijdag de avondmaaltijd.

Belangstellenden kunnen zich melden via info@stichtingsobibor.nl

GODSGELOOF ALS UITING VAN VERZET

Middag over religie en levensovertuiging in Verzetsmuseum Amsterdam

Hoe beleefden mensen het kwaad? Hoe combineerden zij dat met een geloof in God? Het was een druk bezochte zondagmiddag in het Verzetsmuseum waar op 14 oktober de jaarlijkse herdenking van de opstand in het teken van religie en levensovertuiging stond. Het programma bestond uit drie heel uiteenlopende onderdelen waarin de film *God on Trial*, met God in het beklagenbankje, een centrale plaats innam.

Bettine Siertsema

Bettine Siertsema leidde de middag in met een lezing over het godsgeloof van mensen die in concentratiekampen zaten. Zij is gepromoveerd op onderzoek naar het godsgeloof en levensbeschouwelijke aspecten van dagboeken en memoires van mensen die in concentratiekampen hebben gezeten als Westerbork, Vught en Bergen-Belsen. Zij sprak

over de verschillen en overeenkomsten tussen joden en christenen in de kampen als het ging om hun godsgeloof. Zo werd geloof in de eerste plaats ervaren als bron van kracht. Siertsema benadrukte dat elke godsdienstuiting in de kampen in principe een daad van verzet was omdat het tegen het kampgezag inging. Men kon er zijn eigen persoonlijkheid in terugvinden; iets wat het kampsysteem juist beoogde te vernietigen.

God in beklagenbank

In de daarna vertoonde film *God on Trial* (in 2008 door de BBC vertoond) stond God als het ware terecht in een poging de vraag op te lossen naar zijn rol in het kwaad. In een barak in Auschwitz probeert een groep mannelijke gevangenen, in afwachting van hun afschuwelijke lot, te achterhalen waarom God hen verlaten heeft.

In de dialogen tussen de gevangenen komen argumenten en oplossingen voorbij die veel, heel veel, standpunten vertegenwoordigen. Van pogingen om het geloof in God – die de Sjoa heeft toegelaten – overeind te houden en de visie

dat de Sjoa een straf is voor begane zonden tot het standpunt dat de Holocaust een kwaad is dat door mensen bedreven is. En alles daartussen in.

De indrukwekkende film was niet voor iedereen even makkelijk te bekijken. Vanzelfsprekend poogde de film geen realistische weergave te zijn van wat zich in Auschwitz heeft afgespeeld, maar zette het op een dramatische manier een aantal argumenten neer. Er werd, zoals Siertsema ook aangaf, een appel gedaan op het eigen geloof of ongelooft. Zie hiervoor ook het persoonlijke verslag van een van de bezoekers, Paul van der Woerd, elders in deze nieuwsbrief.

Persoonlijke veerkracht

Aansluitend aan de film vond een gesprek plaats tussen Rob Oudkerk (huisarts en oud-politicus, wiens Joodse familie in de Tweede Wereldoorlog voor tal van dilemma's stond waarmee op heel uiteenlopende wijzen werd omgegaan) en Shura Lipovsky (internationaal een van de grote namen van de Joodse muziek, koorleidster en vertolkster van het Jiddische lied). Oudkerk en Lipovsky spraken onder leiding van Annemiek Schrijver (programmamaakster en presentatrice), die hen op ontwapenende wijze soms verleide tot ontboezemingen. Oudkerk wist te overtuigen door openhartig in te gaan op zijn opgroeien in een familie met het bestaan van een zeer divers godsbeeld. Hardop vroeg hij zich af

Vlnr: Rob Oudkerk, Shura Lipovsky en Annemiek Schrijver. Foto's Carlo Huffener

of het gevoel van Joods-zijn, versterkt is door de Sjoa. Zijn moeder had het bijvoorbeeld niet over de kinderen die dankzij haar overleefd hadden, maar over de duizenden die ze niet had kunnen redden. En heeft zijn grootvader 113.000 mensen laten vermoorden of was het een sukkel? Hoewel hij geen vanzelfsprekende en eenduidige relatie met het Jodendom heeft, zijn dit momenten waarop Oudkerk zich Joods voelt.

Lipovsky verwees naar de kabbala en wees op de verantwoordelijkheid van ieder mens persoonlijk. Elk mens heeft de keuze tussen goed en kwaad in zich. God is daar waar wij hem binnenlaten, aldus Lipovsky. En: wat de mens je aan doet dat kun je God niet aanrekenen. Oudkerk wees erop dat het hebben van een god best behulpzaam kan zijn. Want als je vrouw en kind vermoord zijn, dan blijft het misschien wel altijd oorlog in je. Waar haal je dan de veerkracht vandaan?

Verder lezen

Bettine Siertsema, *Uit de diepten* (Vught 2007). ISBN 9076564426.

Geïnteresseerden in de lezing van Bettine Siertsema mailen wij op verzoek haar tekst. U kunt hiervoor een mail sturen naar: info@stichtingsobibor.nl o.v.v. *lezing Bettine Siertsema*.

HET VOORDEEL VAN DE TWIJFEL

door Paul van der Woerd

Zolang je de vraag blijft stellen wie god is, heb je je menselijkheid niet compleet verloren. Bezoeker Paul van der Woerd gaat in op de vraag waar god is na Auschwitz.

Daar zit ik dan: ooit 'artikel 31', inmiddels al een half leven twijfelend tussen agnosticisme en atheïsme, met om me heen vrijwel uitsluitend mensen met een Joodse achtergrond in een zaaltje – en het gaat een middag lang over god in Auschwitz.

Het is een beetje alsof ik, nooit gezegend met een rijbewijs, met rode oortjes een discussie over winterbanden volg.

Puur antropologische interesse? Of is er

meer in het spel?

Erg orthodox ziet het gezelschap er niet uit. Er moeten zelfs de nodige bezoekers zijn met een godsbeeld dat het mijne niet veel ontloopt: non-existent of bijna uitgedoofd. Alle kans, dat wel, dat 'Auschwitz' daar iets mee te maken heeft gehad; met ouders of grootouders wellicht als directe slachtoffers. Alleen bij mij is dat zeker niet het geval.

Twijfels genoeg in mijn puberteit. Vragen te over, ook bij de theodicee, waarmee ik jaren rondliep voordat ik afscheid nam van het geloof. Maar waarom god uitgerekend na de Sjoa een probleem moest worden, be-

greep ik toen al niet. Mensen hadden elkaar iets aangedaan, mensen moest dat worden aangerekend. Grootschalig natuurgeweld, dat was een ander verhaal; en toch heeft, pak 'm beet, de Krakatau nooit zo'n aswolk van twijfel veroorzaakt als Auschwitz.

Wat ik destijds vond, vind ik diep in mijn hart nog steeds: wie god na Auschwitz in het beklagdenbankje plaatst, ontwijkt de belangrijkste vraag. Ik kijk vanmiddag dan ook met gemengde gevoelens naar de film *God on Trial*.

Gelukkig is er genoeg dat de verbeelding prikkelt. Vooral de stelling van een van de personages dat god niet goed is, maar domweg machtig en partijdig – vroeger toevallig in het voordeel van de Joden, nu in hun nadeel. Eigenlijk, bedenk ik, is die wrede woestijngod van het oude Israël, die in onze eeuw niet voor het eerst zo pontificaal contractbreuk pleegt door zijn uitverkoren volk aan de vernietiging over te leveren, maar al te menselijk. Een atavistisch product van dezelfde menselijke geest die wel meer perverse concepten heeft voortgebracht: ook, bijvoorbeeld, – *horribile dictu* – de bloedige, übermoderne logica van de *Endlösung*.

Die mannen in hun barak, die de dood in de ogen zien als ze naar elkaar kijken, nemen god bloedserieus. Door hem te verdedigen, maar zeker ook door hem te vervensen en aan te klagen. Ze verklaren hem in elk geval niet irrelevant, ze negeren hem niet. Maar conclusies, antwoorden of oordelen blijken onmogelijk: ze hebben die nog niet uitgesproken, of ze gaan weer over tot de

orde van de dag; ook, of zelfs, of juist te midden van de absurditeit van het *Vernichtungslager*.

Wat deze ter dood veroordeelden, die zelf hun vergeefse vonnis vellen, laten zien is dit: zolang je de vraag blijft stellen wie god is, heb je je menselijkheid niet compleet verloren.

De vraag naar 'god in Auschwitz' of 'god na Auschwitz' is uiteindelijk een vraag naar de mens in en na Auschwitz. Niet voor niets gaat de mens juist en vooral als god in hem verduisterd raakt, aan alles twijfelen.

Wat is god anders dan een omweg om vragen over de mens te stellen? Er zijn meer manieren, en deze heeft z'n nadelen – want zodra je denkt dat god aan jouw kant staat, neemt de kans toe dat je je menselijkheid verliest. Voor je het weet prijkt het *Gott mit uns* op je koppelriem.

Doorgaan met twijfelen. Dat is de enige manier om god serieus te nemen. En een rijbewijs heb ik niet nodig om belangstelling te kunnen opbrengen voor gesprekken over winterbanden – zolang ze, zeg ik erbij, niet uitsluitend worden gevoerd door verstokte automobilisten.

STUDIEREIS OKTOBER 2012

Confrontatie met pure propaganda

Jaarlijks organiseert de Stichting Sobibor in samenwerking met het Duitse *Bildungswerk Stanislaw Hantz* en het Poolse *Studia Pamieci* een studiereis naar de kampen van Aktion Reinhard. We reizen per trein naar Lublin, onze uitvalsbasis voor een week in Polen waar we verschillende *Durchgangslager*, de drie vernietigingskampen Belzec, Sobibor en Treblinka als ook het concentratiekamp Majdanek bezoeken.

Tijdens de studiereis wordt er ook aandacht besteed aan de manier waarop er in de drie landen (Nederland, Duitsland en Polen) wordt omgegaan met de geschiedenis van de Holocaust.

Voor de eerste keer heeft de groep een blog bijgehouden op de website van het online geschiedismagazine *Historiek.net*. In totaal zijn er negen bijdragen geplaatst (te lezen op www.historiek.net/component/tag/studiereis-stichting-sobibor). Hieronder het blog van dag 3 over ons bezoek aan de *Durchgangslager* Piaski, Izbica en Krasnyczyn, geschreven door bestuurslid Maarten Eddes.

Al vroeg gingen we met de bus naar Piaski, onze eerste stop. Na een klein uurtje rijden reden we een woonwijkje in en stopten bij een nietszeggend huis met een blaffende hond, naast een klein schooltje. We liepen om het huis heen naar een overwoekerd bosje. Tussen de gebroken bierflessen (geen bierflesjes, ze komen hier in halve liters) en struiken stond een monument verscholen, we stonden op

een vergeten Joodse begraafplaats.

De grafstenen waren verdwenen, op één na, die wordt nog gebruikt door de lokale jeugd om hun flessen op kapot te gooien. De pogingen van *Bildungswerk* om deze begraafplaats te adopteren en schoon te houden zijn op niets uitgelopen. Een Poolse begeleider geeft aan dat het dorpje nog antisemitische sentimenten heeft.

Izbica

Hoe anders verloopt ons bezoek aan het dorpje Izbica. Na een rondleiding door het dorp krijgen we een beeld van dit *Durchgangslager*. Het was open, er stond geen hek omheen en er woonden ook enkele Polen die een P op hun deuren hadden geschilderd, een variatie op de J in je paspoort. Het werd ons ook duidelijk waarom men

De deelnemers aan de studiereis 2012

eerst naar een *Durchgangslager* ging, pure propaganda, men kon dan een Ansichtkaart naar huis sturen om te vertellen dat ze goed aangekomen waren, het zou hen niet helpen de gaskamer te ontlopen.

We werden hartelijk ontvangen op de lokale middelbare school, twee leraressen werken samen met *Bildungswerk* en besteden elk jaar aandacht buiten de lessen om aan de geschiedenis van hun dorpje. Leerlingen hadden meegedaan aan een wedstrijd, in drie categorieën: tekenen, proza en korte verhalen. De besten kregen een oorkonde en lieten hun tekening zien of droegen hun eigen werk voor. Prachtig om te zien dat twee leraressen zo'n positieve invloed kunnen hebben op de nieuwe generatie en taboes doorbreken binnen een kleine gemeenschap met hulp van *Bildungswerk*; iets wat onze Stichting Sobibor ook doet met Poolse leerlingen in Sobibor tijdens onze jaarlijkse herdenkingsreis in april.

In de late namiddag gaan we op de terugweg nog naar een andere vergeten begraafplaats op een heuvel naast een trapveldje in het gehucht Krasnyczyn. Wederom in een overwoekerd bos, echter ditmaal met een hek er om heen en geen gebroken bierflessen. Een verbetering ten opzichte van vorig jaar, begrijpen we. Er schijnen veel van dit soort dorpen te zijn in Polen met een verscholen begraafplaats waar executies hebben plaatsgevonden en de grafstenen zijn gebruikt voor wegen en stoepen (wel met de Hebreeuwse tekst naar beneden natuurlijk). Er is nog veel werk te verrichten in Polen.

De studiereis wordt mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Vfonds

Boven: Steen in de Gedenklaan.
Onder: Joop Waterman zegt
Yiskor bij de asheuvel.
Foto's Eric Bonn

NEGENTIEN TRANSPORTEN IN 2013 EEN JAAR LANG HERDACHT

In 1943 kwamen negentien treinen in Sobibor aan. Ruim 34.000 mannen, vrouwen en kinderen uit Nederland maakten de gedwongen reis naar dit onbekende oord in Oost-Polen. Op een enkeling na werden zij in nog geen vijf maanden tijd allemaal vermoord. Van de negentien transporten overleefden slechts achttien mannen en vrouwen de oorlog. Dankzij de opstand die op 14 oktober 1943 onder gevangenen in Sobibor uitbrak werd dit vernietigingskamp aan de vergetelheid ontrukkt.

In 2013 staat de Stichting Sobibor stil bij alle transporten die uit Nederland vertrokken naar Sobibor. Negentien keer vragen we op of rond een van die transportdata uw aandacht. Met op 14 oktober, zoals u van ons gewend bent, een bijzondere bijeenkomst ter herdenking van de legendarische opstand die zeventig jaar geleden plaatsvond.

Eindbestemming Sobibor
Om niet te vergeten

Juist nu is het van groot belang dat wij onze activiteiten kunnen blijven voortzetten. Daarvoor zijn wij in belangrijke mate afhankelijk van de gulle bijdragen van onze donateurs.

Hoe donateur worden? Elk bedrag is welkom; u komt op onze e-mailinglijst te staan en wordt zo op de hoogte gehouden van onze activiteiten. Stort u 25 euro of meer dan ontvangt u tevens onze papieren uitgaven, waaronder jaarlijks een boekje uit de serie Getuigenissen.

Rekeningnummer 3302525 t.n.v. Stichting Sobibor o.v.v. uw naam en adres. Uw jaarlijkse bijdrage wordt goed besteed.

www.stichtingsobibor.nl
Herinneren door informatie en educatie

Rietlandpark 229, 1019 DV Amsterdam • info@stichtingsobibor.nl